

ШЛЯХИ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ ДІТЬМИ-ШЕСТИРІЧКАМИ

У статті розкриваються шляхи створення сприятливої атмосфери для досягнення успіху шестирічного першокласника на основі співпраці школи і родини.

Особливістю сучасної організації навчально-виховного процесу у початковій школі є впровадження особистісно орієнтованої моделі, за якої учень виступає суб'єктом взаємодії як з однолітками, так і з вчителями. За цих умов у дитини формуються потреби і вміння у самовиявленні, саморозвитку, самоствердженні, здатність досягати успіхів у пізнавальних і моральних починаннях.

Проблема досягнення успіху досліджується сьогодні багатьма вітчизняними та зарубіжними соціологами, психологами, педагогами, серед яких Н.Батурін, А.Белкін, У.Глассер, Р.Девіс, Ф.Девіс, І.Добротворський, І.Іщук, М.Киянова, Е.Ксенчук, В.Курбатов, М.Левківський, Т.Лободюк, О.Марден, Д.Мікеллі, М.Мольц, А.Осмоловський, З.Петрасинський, Г.Сазоненко, О.Свергун, Т.Сенько, Е.Стро, Л.Ткачук, Д.Холт, О.Чернявська. У цьому зв'язку особливої уваги потребує виявлення взаємозв'язку між реалізацією суб'єкт-суб'єктних взаємин і досягненням шестирічними учнями успіху у різних видах діяльності.

Відповідно до теоретичних положень та виявлених суперечностей формування успіху шестирічок у процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії нами була розроблена практична модель, компоненти якої підпорядковані формуванню у школярів даної особистісної якості.

Формування структурних елементів успіху здійснювалось у двох напрямках: теоретичному та практичному і реалізовувалося прямим та опосередкованим шляхом. Головними принципами, якими ми керувались у діяльності з дітьми, стимулюючи їх успіх, були виявлення їхньої активності, ініціативності, самостійності, принцип опори на позитивне, співробітництва, активізації морально-вольових сил учня і пробудження безпосереднього інтересу до справи.

Шанси дитини на успіх значно підвищуються, якщо забезпечуються психолого-педагогічні умови, до яких відносимо: 1. Спрямованість навчально-виховного процесу на інтереси дитини. Ставлення до неї як до суб'єкта у педагогічному процесі, включення її у суб'єкт-суб'єктні взаємини у системі "вчитель – учень", "учень – учень". Учні визнаються і приймаються як рівноправні партнери, що мають власну думку, здатні зробити свідомий вибір, вільні у своєму волевиявленні та діях (у розумних межах). Педагогічна стратегія базується на відмові від стандартів та шаблонів у виховному процесі, на нездійсненні насилля над природою дитини, розумінні самоцінності дитячого життя та вікового етапу розвитку шестирічних першокласників. 2. Створення сприятливого психологічного клімату як у школі, так і в сім'ї, за якого панує любов, повага, взаєморозуміння, співчуття і терплячість. 3. Віра в унікальність кожної дитячої особистості, зацікавленість у долі кожної дитини, створення атмосфери успіху. 4. Надання допомоги дитині в усвідомленні себе як особистості. Вихованець має знати про існування у собі істинного, вищого "Я", яке є джерелом альтруїстичних почуттів, нерозкритих потенційних можливостей. З цією метою доречно створювати такі виховні ситуації, які б вимагали від учня вияву широкої емоційно позитивної палітри, що благотворно впливає на особистісне зростання дитини. 5. Забезпечення оптимального фізичного, розумового, психічного розвитку дитини. 6. Розвиток мотиваційної сфери дитячої особистості. 7. Розвиток необхідних психологічних якостей: ініціативності, здатності до вмотивованого ризику, адекватної самооцінки, високої працездатності, сили волі, самодисципліни, відповідальності, вміння розподіляти свій час, впевненості, самоповаги, стійкості у подоланні труднощів. 8. Збагачення та розширення Я-образу дитини через розширення сфер її діяльності. Забезпечення простору для вияву і розвитку інтелектуальних, творчих, художніх, спортивних тощо здібностей дітей, підтримка їх життєрадісності. Формування навичок творчого саморозвитку. 9. Збагачення предметного середовища, яке надасть шестирічному школяреві можливість самовизначитися та самовиразитися. 10. Здійснення психологічної підтримки дитини (під якою розуміється процес, у якому дорослий зосереджується на позитивних сторонах дитини з метою зміцнення її самооцінки, допомагає повірити в себе, уникнути помилок, підтримує при невдачах) шляхом опори на сильні сторони дитини, уникнення підкреслення її промахів, демонстрації оптимізму, задоволення, любові та поваги до неї, прийняття індивідуальності дитини, виявлення віри у неї, уникнення дисциплінарних заохочень і покарань, надання дозволу самостійно вирішувати проблеми там, де це можливо, здійснення взаємодії з дитиною, проведення з нею більше часу. 11. Забезпечення індивідуально-диференційованого підходу до дітей. 12. Дотримання єдності у виховній роботі членів родини, школи та позашкільних установ, що здійснюють виховання учня. 13. Надання допомоги у творенні індивідуального "Я" та вмінні дитини поєднувати особисті інтереси з інтересами інших. 14. Гармонійне поєднання розвитку здібностей дитини з її морально-етичним розвитком для упередження дитячого егоцентризму та поступового становлення соціальної установки "не люди для мене, а я для людей". 15. Виховання у дитини почуття соціальної відповідальності.

Різноманітні методичні форми роботи були спрямовані на вивчення і забезпечення реалізації на практиці вчителями й вихователями цих умов. Система роботи з ними передбачала індивідуальні та колективні, постійно діючі та періодичні форми. Так, під час проведення семінару-практикуму "Орієнтація на успіх дитини" вчителі мали змогу не лише на теоретичному, але і на практичному рівнях познайомитися з методами та прийомами, які сприяють розвитку суб'єктності шестирічного школяра, забезпечують відчуття успіху.

Проведення індивідуальних консультацій для вчителів ("Кожна дитина неповторна", "Гуманні взаємини у навчально-виховному процесі", "Як допомогти шестирічному учню "відкрити" себе", "Чому діти не хочуть ходити до школи", "Радісний настрій дітей, як його створити", "Розвиток мотивації досягнення шестирічного школяра", "Песимісти у класі"), здійснення їхньої самоосвіти за відповідно відібраною нами літературою допомагали педагогам планувати щоденну роботу, результати якої були орієнтовані на успіх дітей, вибудовувати окремі системи педагогічного впливу на учнів з різними рівнями розвитку успіху у суб'єкт-суб'єктній взаємодії.

Розв'язання педагогічних задач, проведення ділових та рольових ігор дозволило вчителям здійснювати вибір на користь особистісно орієнтованої моделі поведінки, відпрацьовувати створення ситуацій успіху для вихованців. Бесіди за круглим столом надавали можливість поділитися набутим у ході експерименту досвідом, порівняти отримані результати, об'єктивно віднайти позитивне і недоліки у роботі, почути рекомендації від більш досвідчених колег.

Проведення лекційних занять з подальшим практичним опрацюванням викладеного матеріалу передбачало ознайомлення педагогів з інноваційними технологіями, спрямованими на гармонійний розвиток особистості, з методами впливу на свідомість, емоційну та поведінкову сферу школяра шестирічного віку. З вчителями ґрунтовно були проаналізовані такі методи впливу, як метод переконання та навіювання.

Другим напрямком експерименту була робота з батьками, оскільки на цьому етапі дитячого розвитку вирішальна роль у вихованні належить сім'ї, в якій дитина засвоює перші норми спілкування з близькими, навчається жити з людьми і виявляти піклування про них, нести відповідальність за свою поведінку і вчинки. В сім'ї малюк отримує перші, найважливіші уроки досягнення успіху.

Метою проведення роботи з батьками було розкриття значення сімейної атмосфери, ставлення до дитини для вироблення у неї орієнтації на успіх, вмінь його досягати. Ми прагнули здійснювати просвіту батьків щодо гуманних методів і прийомів виховання, які, у свою чергу, надають можливість дитині бути активним творцем своєї особистості. Під час навчання батьків підкреслювалася важливість створення доброзичливої сімейної атмосфери, за якої діти відчували б комфорт, безпеку і захищеність. Також ми прагнули навчати батьків поважати своїх дітей як особистостей, приймати їхню індивідуальність, помічати успіхи і заохочувати до них, зважати на інтереси дітей, підтримувати вияви їхньої творчості, прояви самостійності, ініціативності.

У формуванні успіху значна роль відводиться самопочуттю дитини в сім'ї, яке складається під дією багатьох факторів. Ми не можемо заперечувати вплив факторів матеріальних, однак значно важливішим є характер сімейних взаємовідносин, під яким ми розуміємо не тільки ставлення до самої дитини, але й інших членів сім'ї один до одного.

Якщо дитина відчуває до себе гарне ставлення, але є свідком чвар між дорослими, конкуренції за сімейну владу, любов та прихильність дітей, то несприятлива сімейна атмосфера зумовлює і її погане психічне самопочуття. За таких умов зростає почуття незахищеності, невпевненості, тривога у ставленні до різних нових обставин, страх за розпад сім'ї. І навпаки, доброзичливе ставлення членів сім'ї один до одного створює затишну домашню атмосферу, яка є запорукою гарного самопочуття і психічного розвитку дитини. У більшості випадків характерний для кожної дитини настрій, її ставлення до життя і до себе є прямим відображенням стилю взаємин у сім'ї. Отже, щоб навчити дитину жити повноцінним життям, сприймати світ з оптимізмом, відчувати гармонію з навколишнім середовищем і в собі, батькам необхідно навчитися цьому самим. Турбота про радісне світосприйняття своєї дитини є одним із головних обов'язків батьків.

З метою оволодіння батьками вмінням створювати позитивний емоційний настрій, розвитку у них переконання у важливості підтримання позитивної сімейної атмосфери, ми проводили батьківські лекторії, надавали консультації. Реалізація зазначеного вище змісту здійснювалась також шляхом організації і проведення батьківських зборів, бесід, прес-конференцій з проблем сімейного виховання, днів відчинених дверей, а також таких нетрадиційних форм роботи, як зустрічі за круглим столом, проведення дискусійного клубу, створення "Сімейної скриньки" (містить добірку матеріалів з досвіду родинного виховання), альбому-естафети "Наші успіхи".

Зазначені форми роботи охоплювали коло питань з таких тем: "Виховання дітей – спільна справа батьків і педагогів", "Роль сім'ї у розвитку особистості дитини", "Дотримання прав дитини. Обов'язки батьків. Конвенція ООН про права дитини", "Вікові особливості шестирічок", "Етика стосунків у сім'ї", "Типові помилки у сімейному вихованні", "Культура спілкування", "Наскільки самостійна шестирічна дитина", "Інтереси та захоплення шестирічного учня", "В чому полягає дитячий успіх", "Щаслива сім'я. Яка вона?", "Природа, казка, діти і дорослі".

Проведення індивідуальних консультацій, бесід зумовлювалося різним рівнем освіти батьків, їх уявлень про правильність сімейного виховання, а також індивідуальністю поведінки, характеру, внутрішнього світу кожної дитини. Батькам надавались поради щодо формування адекватної самооцінки у дітей, рекомендувались стилі поведінки з дітьми неспокійними, замкненими, сором'язливими, конфліктними, опрацьовувались правила поведінки, що передбачають прояви поваги, любові, зацікавленості індивідуальністю дитини.

Підтримка постійного зв'язку з батьками учнів, вивчення умов життя, індивідуальних особливостей школярів, взаємний обмін інформацією про досягнення дитини, її поведінку в школі, вдома, на вулиці, у громадських місцях дозволяли батькам і вчителям, вихователям скласти об'єктивне цілісне уявлення про особливості характеру школяра, манери його поведінки, про його захоплення і схильності, про ставлення до старших та однолітків і на цій основі вирішувати питання подальшої спільної діяльності з формування успішної особистості.

Третім напрямком була робота з шестирічними першокласниками. З ними протягом навчального року проводився факультативний курс "Успіх у моєму житті", метою якого було розширення і збагачення емотивної сфе-

ри, а також знань, умінь і навичок шестирічних дітей щодо досягнення ними успіху у суб'єкт-суб'єктній взаємодії (розрахований на 35 годин, щотижня 1 заняття у 30-хвилинному обчисленні).

В основу факультативу покладено принципи педагогічного оптимізму, особистісного та індивідуального підходу, ініціативності й активності, єдності знань та поведінки, принципи демократизму та гуманізму, доступності, систематичності і послідовності, єдності впливу на особистість дитини сім'ї та школи.

Завданнями курсу було розширення елементарних знань дітей про себе, свої можливості, про взаємини з іншими людьми, розкриття в доступній формі зв'язків між прикладеними зусиллями та успішністю кінцевого результату; розвиток індивідуальних якостей, що значною мірою впливають на досягнення успіху дитини, пізнавальних інтересів, суб'єкт-суб'єктних умінь; виховання поважливого ставлення як до себе, так і до інших людей, розуміння цінності кожної особистості.

Факультатив "Успіх у моєму житті" передбачав ознайомлення дітей з теоретичною частиною і практичне вправлення: повідомлення учням необхідних теоретичних знань з теми у відповідності з віковими можливостями, організацію практики досягнення успіху у запропонованій діяльності в процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії. При проведенні занять створювалися умови для розкриття дитиною своєї індивідуальності, розвитку особистісних якостей.

Курс складається з таких розділів: "Основи знань про людину, її поведінку в суспільстві", "Вчимося управляти своїми почуттями", "Світ людських взаємин", "Коли приходиться успіх" (див. табл.).

Таблиця

Програма факультативного курсу "Успіх у моєму житті"

№ п/п	Розділ	Теми	Кіл. годин
1.	Основи знань про людину, її поведінку в суспільстві	Я – людина. Я особливий чи такий, як всі? Для чого людині очі. Органи слуху. Тактильні, смакові, нюхові відчуття. Здібності людини. Мої бажання, захоплення. Дитячі страхи. Права та обов'язки дітей. Який поступок є моральним.	10
2.	Вчимося управляти своїми почуттями	Емоції і почуття людини, їх зовнішній прояв. Моя працездатність бажає кращого. Що робити, коли тебе спіткала невдача. Я сам створюю свій настрій. Вчимося відпочивати. Чому посмішка прикрашає людину. Веселість і доброзичливість.	7
3.	Світ людських взаємин	Мовлення людини. Міміка і пантоміміка. Тактовна поведінка. Я і спілкування у моєму житті. Чи легко зрозуміти іншого. Вчимося співчувати іншим, радіти разом з ними. Людина баз друзів, що дерево без коріння. Моя сім'я. Я поважаю себе – мене поважають інші.	9
4.	Коли приходиться успіх	Книги – джерело знань. Зовнішній вигляд людини. Розвиваємо творчість. Воля людини. Багато чого я можу зробити сам. Дисциплінованість і відповідальність. Постановка конкретних цілей – половина справи. Прийняття рішень. Планування діяльності. Найбільший успіх у моєму житті. Плани на майбутнє.	9

Спостереження за дітьми, бесіди з батьками, вихователями засвідчують, що діти глибше пізнали себе. Це дозволило розвинути у них творчу активність, самостійність, віру у свої сили, впевненість, наполегливість у досягненні бажаного, оптимістичне світосприйняття, адекватне ставлення до себе, до своїх ровесників, елементарні емпатійні і комунікативні вміння.

Експериментальна система технологій досягнення успіху дітьми-шестирічками у процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії включала використання наступних методів і засобів: казки, гри, малюнку, психогімнастики, конкурсів, бесід, дискусій, розповідей, музикотерапії, імітаційних вправ, інсценізацій, аналізу ситуацій та їх програвання. При цьому використовувались індивідуальні, парні, групові та колективні форми роботи.

Використання технології сугестивного впливу допомагало вселити дітям впевненість у власних силах, забезпечити їх оптимістичне світосприйняття, позбавити надуманих тривог, сформувані адекватну самооцінку, розвивати мотивацію досягнення.

Метод переконання сприяв усвідомленню шестирічками необхідності дотримуватися норм і правил поведінки, виявляти емпатію, доброзичливе ставлення до іншої людини, приходити на допомогу. З дітьми проводилися бесіди, роз'яснення, елементи дискусій, ефективність яких залежала від авторитету вчителя, вихователя (зауважимо, що здебільшого серед шестирічних першокласників ця умова виконується), від його артистизму та красномовства.

Здійсненню самовиховання дитини, розвитку її моральних цінностей, самореалізації у конкретних моральних вчинках сприяло розв'язання нею виховуючих задач.

Найбільш значущою для морального становлення дитячої особистості була технологія створення ситуацій успіху. Зазначимо, що її системне використання значно сприяло розвитку емоційної сфери дітей, змінювало в позитивному напрямку ставлення до себе. Створюючи ситуації успіху окремо для кожної дитини у навчальній та позаурочній діяльності, ми тим самим закладали у дитячі душі основи оптимізму, щастя, віри у себе, що, у свою чергу, зміцнювало дитячий характер. Все це забезпечувало зростання бажання утверджувати у собі позитивне, переборювати вади.

Почуття успіху, що виникло завдяки створенню ситуації успіху, готовність долати труднощі, прагнення докладати зусиль можуть згаснути, якщо не вживати дійових заходів підкріплення. Тому доцільним є забезпечення відвідування учнями різнопланових гуртків (зважаючи на схильності дітей до того чи іншого виду діяльності, враховуючи їхні бажання). Відчуття дитиною особистісної повновартості в процесі виконання улюбленої справи, в якій переживання успіху не є рідкістю, сприятиме розвитку мотивації досягнення, оптимізму щодо своїх можливостей.

Дитина має зростати в умовах постійного дотримання принципу оптимізму. Відносини з батьками, педагогами повинні будуватися на виховних позиціях розуміння, визнання і прийняття дитини як особистості, що передбачає вияви довіри, глибокої любові, емпатії, поваги. За таких умов у школяра формуватиметься впевненість у собі, почуття власної значущості, що сприятиме його розвитку, досягненню успіхів у пізнавальних та моральних починаннях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончаров Г.А. Суггестия: теория и практика.- М.: "КСП", 1995.- 320 с.
2. Белкин А. С. Ситуация успеха. Как ее создать. (Мастерство учителя: идеи, советы, предложения).- Книга для учителя.- М.: Просвещение, 1991.- 176 с.
3. Мухина В.С. Шестилетний ребенок в школе: Кн. для учителя нач. классов. - М.: Просвещение, 1986.- 144 с.
4. Чистякова М.И. Психогимнастика / Под ред. М.И.Буянова.- М.: Просвещение, 1990.- 128 с.

Матеріал надійшов до редакції 10.09.03 р.

Максимова Е.А. Способы достижения успеха детьми-шестилетками.

В статье рассматриваются способы создания благоприятной атмосферы для достижения успеха шестилетнего первоклассника на основе сотрудничества школы и семьи.

Maksimova L.A. The ways success achievement in six-year-old children.

The article is devoted to the ways of creating favourable atmosphere for the success achievement in six-year-old child on the bases of cooperation between the school and the family.